

La prosa de Màrius Torres. Les bases per a una investigació

Ponències
Anuari del
Centre d'Estudis
de Granollers
2011

Un poeta malalt davant la plana del Vallès

63

Inseparable per sempre del seu destí tràgic, la figura de Màrius Torres (Lleida, 1910 — Sant Quirze Safaja, 1942) roman associada a la seva condició de poeta líric, un dels més exquisits de la poesia en català del segle XX, però també a la seva malaltia, que va estroncar una trajectòria literària prometedora com molt poques, i al drama dels seus últims anys, quan, des de la seva reclusió en un sanatori antituberculós, va assistir a la derrota de la República i del catalanisme i a la diàspora, camí de l'exili, dels seus familiars i amics. Quan tot just acaben de complir-se cent anys del seu naixement, amb motiu dels quals un seguit de commemoracions ha tornat a posar l'escriptor al centre de l'actualitat cultural, i encara a pocs mesos de la mort del seu germà Víctor —que va traspasar el 19 de juny prop passat—, darrer testimoni d'una època de persecució de la identitat i les institucions catalanes, és el moment idoni, creiem, de reconsiderar tot Màrius Torres.

En efecte, ara que la contingència personal i històrica ja ha cedit el pas al mèrit, en sentit absolut, d'una obra d'una singularitat artística i una profunditat humana formidables, és sens dubte l'ocasió de repensar, rigorosament i objectivament, l'obra completa de l'autor, el lloc que per justícia li pertoca dins el cànon literari català, i també, com davant de tot gran creador artístic, el sentit dels lligams que el seu món imaginatiu haurà establert amb la cultura i la vida d'aquest país que el poeta se sentia tan seu. I és el moment de recordar, naturalment, que dins aquest país hi va haver un espai molt concret que les circumstàncies van voler que per a ell acabés sent un sojorn definitiu: dels trenta-dos anys que va viure Torres, els set darrers va passar-los a l'extrem nord del Vallès, a Puig d'Olena, a més de vuit-cents metres sobre la plana, i va ser davant d'aquest paisatge que, finalment per sempre la seva curta etapa com a professional de la medicina, va escriure tot allò que l'ha convertit en memorable. «D'amagat del metge —escriu als pocs mesos del seu ingrés al sanatori— vaig anar al bosc. El

contacte amb els arbres, l'herba, les pedres i els sorolls em va fer molt bé». I uns dies més tard, també després de contemplar «el paisatge de per ací», afegia: «La naturalesa m'ha tret el mal gust que, en els meus pensaments, havien posat els homes». Algú tan dotat per a la introspecció i per saber tornar líric el més fi i el més elevat de les seves meditacions no podia romandre indiferent al que veia cada dia des de l'amfiteatre de la seva galeria, i que, com va escriure en un poema dedicat a Mercè Figueras, la «Mahalta» de tantes composicions seves, no era altra cosa que «l'amable Vallès, polít, familiar | que ple de fumerols s'allarga fins al mar».

Però la lliçó que la comarca havia de donar a Torres no era solament de geografia, sinó també d'història: els fets dramàtics conseqüència de l'aixecament militar del general Franco i després la Guerra Civil converteixen el recer del poeta en rereguarda, fins al dia funest que la derrota és irreversible i tot el país encara un nou període d'opressió i misèria. En l'aïllament del seu clos, germà del que ara tocava també patir a la seva pàtria, Torres escriu pàgines i pàgines de reflexions sobre l'hora present. La notícia que la seva família i els amics, a l'exili, ara hauran d'escapar d'un altre terror, el del nazisme, li provoca els pensaments més amargs: «El nostre temps marca un descens tan vertiginós en la civilització, que moltes vegades els europeus sentim un buit a l'estómac, com baixant en un ascensor massa ràpid». Tot i saber que ja no deixarà mai Sant Quirze i el Vallès, Torres se sent també fins al final profundament, dolgudament europeu.

En la nostra voluntat d'acostar-nos a tot el que va escriure a Puig d'Olena, doncs, haurà pesat tant el desig de rescatar de l'oblit tota aquella part de la seva obra que fins ara havia romàs una mica a l'ombra de la seva poesia, com el de plantejar-nos com i en quina mesura, arran de la seva residència a Puig d'Olena i al Vallès Oriental, l'arrelament en un entorn físic, malgrat que fos en principi dictat pels imperatius de la seva malaltia, va poder influir en la seva percepció de les coses, en les seves idees i en la seva escriptura. La concessió de la beca d'investigació Joan Camps (2011) a aquest projecte farà possible l'estudi de tota la producció escrita de Màrius Torres, vinculada a un temps i a un lloc d'origen, però que ostenta unes qualitats que depassen les seves circumstàncies concretes i puntuals.

De la poesia a la prosa de Màrius Torres

El nostre interès per la figura de Màrius Torres va néixer, originàriament, del desig d'explicar la seva poesia i de mirar d'entendre'n l'especial qualitat lírica, malgrat unes circumstàncies personals i històriques que no facilitaven, precisament, la dedicació a la literatura, i molt menys la producció d'una obra de tanta volada com la que va elaborar en molt pocs anys l'escriptor lleidatà. Així mateix, les *Cartes a Màrius Torres* publicades el 1976 pel seu amic i també escriptor Joan Sales ja feien intuir que el seu interlocutor, a la vista de les respostes de l'autor d'*Incerta glòria*, devia ser un intel·lectual de primer ordre, malgrat la joventut, però l'epistolari no permetia en realitat conèixer-lo sinó solament en negatiu. Durant molt temps, aquesta fascinació personal i compartida pels versos de Torres i l'intent per retre compte del seu art singular hem mirat de manifestar-los, tant individualment com en col·laboració, en tot d'articles i llibres: «Del misteri a la forma» (*Regió7*, 13/XII/1992), *El contorn del poema* (Quaderns Crema, 1998), *Al marge dels versos. Estudis sobre la forma i la percepció poètiques* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999), o «Aquesta cosa absurda: un poeta líric. Per un comentari semiòtic de l'obra de Màrius Torres» (*Urc. Revista literària*, 17, 2002). Als primers moments d'estudi i interès per l'obra lírica de l'autor va seguir la lectura de tota la producció en prosa (tant la publicada com la inèdita): creiem que una de les vies per mostrar la importància en les nostres lletres de la lírica torressiana —a part d'una manifesta reivindicació per part de crítics, creadors i lectors— passava, també, per una defensa resolta del seu pensament (ètic i estètic) a través de la seva prosa.

El coneixement de primera mà de tots els seus escrits (tant els literaris com els personals) ens va deixar en disposició d'entendre i poder explicar que l'altíssima qualitat d'execució i de concepte que es mostra en les seves poesies no era sinó el producte d'una sòlida formació personal i intel·lectual, i que aquestes eren el fruit natural d'un dels caps més clars del seu moment. Sense desestimar en absolut la vàlua de la seva poesia (que entenem que mereixeria un lloc més destacat encara dins el cànon de la literatura catalana), i per mirar de fer evident de manera més raonada les seves virtuts, però sobretot deixar palès l'interès que té el pensament de Torres quan opina sobre política, religió, art o literatura, a principi de 2009 ens vam decidir per presentar de manera ordenada (per temes i cronològicament) l'evolució de les seves idees, i una visió sencera

i homogènia d'una de les mentalitats més complexes i coherents de finals dels anys 1930 del nostre país. Aquest és l'origen de *Les coses tal com són* (Acontravent, 2011), que, com el seu subtítol indica, no són més que uns *Apunts per a un retrat intel·lectual*, treball que va rebre un ajut per a la publicació de la Paeria de Lleida, que en tot moment va confiar en el nostre projecte, així com el germà del poeta, Víctor Torres, que sempre ens va donar suport i ens va ajudar a portar a bon terme la nostra investigació. Paradoxalment, però, a aquest volum en va precedir en el temps un altre, ja que durant la feina d'estudi de tot el llegat personal de Màrius Torres vam descobrir un nombre important de traduccions manuscrites de poesia estrangera, uns textos que reclamaven una edició rigorosa i acurada, sobretot tenint en compte que ajudaven a presentar una nova faceta de Màrius Torres, la del poeta interessat en la literatura de tradició occidental, que pretenia perfeccionar el seu ofici mitjançant l'estudi de grans poetes de totes les èpoques. Aquesta és la raó que veiéu la llum, a finals de l'Any Torres, el volum *Versions de poesia europea per Màrius Torres* (Pagès Editors, 2010).

Atesa la importància d'aquestes edicions recents de l'obra de l'autor (per a les quals vam preparar els dos estudis extensos que els fan d'introducció), i pel fet que són les dues referències que de manera més immediata permeten entendre l'estat actual de les nostres investigacions al voltant de l'obra i la figura de Màrius Torres, pot ser interessant que ens hi referim amb algun detall, i en el mateix ordre en què els treballs van ser editats. Com vam pretendre mostrar en tots dos, ni la seva poesia era pas, com voldria el clixé, el lament arrauat d'un jove enamorat amb una malaltia incurable, ni tampoc el seu pensament ni la seva escriptura en prosa eren de cap manera marginals o subsidiaris de la pràctica poètica (també en alguna ocasió titllada injustament de desultòria i *amateur*, o esperonada per l'amor no correspost). Aquests dos volums que tot seguit comentem per separat constitueixen a parer nostre dues de les tres facetes a través de les quals caldrà ja sens dubte tenir en compte i considerar aquest autor: si fins a la seva publicació hi havia un Torres poeta, a partir d'aquest moment no es pot deixar de considerar també un altre Torres traductor de poesia, i un altre Torres pensador. En definitiva, un altre intel·lectual total, i dels més grans, que teníem oblidat.

Versions de poesia europea

L'origen de *Versions de poesia europea per Màrius Torres* va ser completament fortuït, i no ens hi va dur cap mena de premeditació. Mentre consultàvem, la tardor del 2009, els papers del fons Màrius Torres de la Universitat de Lleida, llegint-ho tot, sempre a la percaça d'idees, de passatges, de fragments que nodrissin *Les coses tal com són* —una selecció antològica de la prosa del poeta de la qual parlarem més endavant— anàvem trobant-nos aquí i allà, un cop i un altre, amb tot de poemes, ben sovint intercalats entre les cartes, els escrits i els apunts de Màrius Torres. Molts d'aquests poemes eren propis; molts eren, com és lògic, aquells que tanta gent sabia recitar de cor, i no era pas estrany que els trobéssim transcrits moltes vegades, perquè el poeta era el seu primer crític, i el més exigent, i els sotmetia a mil i una revisions i correccions. D'aquestes revisions, moltes vegades en donava puntual notícia per carta als seus corresponsals més assidus: el pare, el germà, Mercè Figueras, Joan Sales... Ben aviat vam constatar, però, que pertot arreu hi havia també poemes que no formaven part ni dels que el poeta va donar per bons ni tampoc dels seus inèdits: poemes senzillament que no eren originals, sinó traduïts d'altres llengües, i que més d'un cop, acompanyant algun missatge, no semblaven tenir cap altra intenció que la d'assolir el valor d'un regal. Per felicitar algun aniversari o onomàstica, hi ha vegades que el poeta envia un poema original; d'altres, en què potser no en tenia cap de nou a mà o no estava prou inspirat per escriure'n, n'envia un de traduït, igualment a tall d'obsequi. De la mateixa manera, són molt nombroses les traduccions que trobem entre les seves notes i quaderns, i que el poeta mai no va pensar a divulgar ni tan sols, com hem vist, dins el cercle reduïdíssim de les seves persones més íntimes. I això és doncs el que primer sobta de les traduccions poètiques de Màrius Torres: que no fossin vistes per ell mateix amb més ambició que la que hom posa en allò que ha de servir-li per exercitar-se, per millorar el propi instrument, o, a tot estirar, si és que algú més les havia de llegir, per fer content un amic una diada assenyalada. El pudor i modèstia que tan proverbials van ser en Màrius Torres pel que feia a la seva activitat com a poeta, podríem dir que arriben a un grau extrem en el cas d'allò que va arribar a traduir.

Per això que diem, algú es pot fer la idea que ens referim a composicions que viuen en l'estat de la simple provatura privada i l'esborrany més o menys informe: res més lluny de la realitat. La

perfecció i expressivitat d'aquestes versions, que, tant se val de quin poeta provinguin, «sonen» sempre com el millor Torres, convertia en un acte de justícia la decisió d'aplegar-les i donar-les a conèixer al conjunt dels lectors. ¿Era possible continuar ignorant que Màrius Torres havia traduït poesia de fins a sis llengües diferents, que havia provat de fer parlar en català a poetes que van de l'alta edat mitjana als mateixos anys 30 del segle passat? ¿Es podia no fer cap atenció al fet que d'una manera tan competent i admirable com Carles Riba o Marià Manent, els grans traductors de la seva època, també Màrius Torres havia donat veu als millors i més coneguts poemes d'autors tan il·lustres com Ronsard, Milton, Keats, Shelley o Valéry? Nosaltres vam creure que no. Sabíem que seria molta feina, que en comptes d'un llibre n'hauríem de compondre dos, però que l'esforç —i Màrius Torres— indubtablement s'ho valien. Recordarem sempre, amb emoció, la sorpresa feliç d'en Víctor Torres, aquell dia al menjador de casa seva, quan li vam mostrar un primer esborrany d'aquest text, i la nostra admiració compartida davant la inesperada pila de traduccions que el seu germà va arribar a enllestir, davant moltes de les quals podíem repetir el mateix que en Víctor Torres ens apuntava a propòsit dels poemes d'Alfred de Musset: que les versions d'en Màrius milloraven l'original.

Qui hagi vist el llibre acabat, doncs, pot donar fe que no mentim: el poeta va traduir del provençal, de l'italià, del francès, de l'anglès, del portuguès i de l'alemany. Pocs arguments deuen quedar-los a partir d'ara als qui, si encara en queda cap, voldrien veure en el poeta algú mancat o incapaç, des de la seva reclusió, d'assolir una realització estètica plena i duradora. La convicció, en efecte, que Torres va ser algú d'una sensibilitat i intel·ligència tan fines com per sobreposar-se a totes les adversitats que amenaçaven d'estrancar la seva formació com a poeta i com a intel·lectual, ens ha esperonat tot el temps a mirar de ser amb la seva obra tan respectuosos com fos possible. I això volia dir, en el cas de les *Versions*, que havíem de tenir la màxima cura a l'hora de transcriure i editar uns textos que van ser de gran importància per a l'aprenentatge del poeta, però que, com hem dit, ell mai no va pensar que algun dia podrien veure la llum. Vam voler ser, per començar, del tot exhaustius. Es pot dir que aquesta edició és la que per primer cop aplega tota la poesia traduïda per Torres; ara per ara, la consulta *on line* de la Biblioteca Virtual Màrius Torres (tan útil, d'altra banda, per a qualsevol interessat en el poeta) ofereix encara una imatge no prou completa del seu llegat en aquesta particular parcel·la.

Un dels mèrits i les primícies de la nostra aportació pot haver estat, sens dubte, el d'haver descobert, per exemple, que Torres havia traduït poesia italiana, concretament de Miquel Àngel, en unes versions mai fins ara advertides. I un altre, també en aquest mateix sentit, el d'haver rescatat les traduccions de Rilke, un poeta tan influent per a l'estètica europea del postsimbolisme, que Torres va fer de l'alemany al francès i que va enviar al seu amic Joan Sales en un moment (i això explica la llengua de la traducció) en què la censura franquista prohibia l'ús epistolar del català. L'addició d'aquestes traduccions desconegudes, la consideració de l'extensa versió que l'autor va fer de la tragèdia *Cinna* de Pierre de Corneille (de la qual va traduir tres quartes parts) i la d'altres fragments dispersos en què Torres versiona algun passatge famós (com el «ser o no ser» de Hamlet, per exemple) van dur el nostre volum a la xifra gens menyspreable del mig centenar de composicions traduïdes. També havíem de ser alhora, i tant com és pugués, molt rigorosos. I això va voler dir fixar els textos, regularitzar-ne la puntuació, col·lacionar-ne les variants (hi ha sovint més d'una versió de cada poema traduït) i oferir la peça en les millors condicions per poder apreciar la destresa amb què Torres gira els versos i adapta els discursos poètics més diversos a una llengua rica, dúctil i, com passa de manera irrenunciable en tota la poesia de l'autor, a una dicció perfectament natural, sense afectacions, que suporta admirablement la lectura en veu alta.

Finalment, també va caler ser conseqüents amb el projecte implícit que aquesta poesia traduïda semblava indicar. En ordenar cronològicament aquestes versions de poesia europea vam poder adonar-nos de com els interessos de Torres, al compàs de la seva pròpia eclosió com a poeta líric, van anar derivant d'uns autors i èpoques a uns altres —fins i tot d'uns idiomes a uns altres. De com, per exemple, va començar interessat per la poesia francesa i més tard pels romàntics anglesos, i com va retornar al final dels seus dies a la poesia dels trobadors. Calia doncs, poc o molt, que expliquéssim per què va traduir precisament aquests poetes i raonar per tant què podia anar-hi a buscar algú que volia créixer com a poeta. És per això (i mal ens està el dir que trobem que aquest pot ser també un dels encerts del llibre) que vam creure oportú presentar breument qui és cada autor dels traduïts per Torres, quin interès especial té el poema que ell va triar, com està feta cada traducció i, ja per acabar, també de quina manera aquesta experiència va deixar en cada cas alguna empremta en la seva pròpia poesia. Fet

i fet, l'obra en conjunt revela com a la callada, en el silenci del sanatori vallesà, Màrius Torres va culminar una obra d'enorme importància, i amb la generositat de qui no espera res a canvi, va invertir tot el seu talent a fer parlar en la nostra llengua allò que ell pensava que era la millor poesia escrita a Europa durant els darrers nou segles. No era pas, com ell pensava, un regal exclusiu per a Mercè Figueras, o Maria Planas: era un regal que ens feia a tots els qui volem llegir poesia en català i als qui creiem que Màrius Torres va ser un poeta, sense cap dubte, d'una alçada europea.

Apunts per a un retrat intel·lectual

L'origen d'aquesta altra investigació es remunta a la primavera de 2009, quan coincidint amb les acaballes del curs acadèmic vam començar a llegir en línia al portal de la Biblioteca Virtual Màrius Torres les cartes del poeta. De seguida, a mesura que vam anar vençant la dificultat inicial de la seva cal·ligrafia —canviant segons els diferents suports i els diversos estats d'ànim—, les seves cartes es convertien en un pou d'informació sobre l'època, sobre la persona i sobre la cultura en general, i això va fer que ens convertíssim en lectors assidus d'aquesta correspondència. La poesia de Màrius Torres, com hem dit, ens apassionava de molt temps enrere, però fins aleshores, per a nosaltres, la seva escriptura epistolar quedava circumscrita a la que s'havia publicat a tall d'epíleg juntament amb la seva poesia. A mesura, però, que anàvem llegint les seves cartes descobríem una persona ben diferent de la que fins llavors ens havia mostrat la seva poesia, i un poeta oposat al que la tradició catalana havia donat a conèixer. Res a veure amb un creador tancat a la torre d'ivori de Puig d'Olena, o un amant medievalitzant que cantava una ideal Mahalta, o un creador estroncat per la mort: s'hi veia ben poc el pobre malalt de tuberculosi que estava preocupat exclusivament per la malaltia, per la mort i la transcendència, i que feia versos de diumenge, com un afeccionat qualsevol («com un metge que fa versos», ja que així es considerava al començament). Tot i la timidesa, la prudència i la modèstia de què feia gala a cada moment, davant dels nostres ulls apareixia un home amb una gran cultura, completament al dia dels esdeveniments polítics, socials i literaris que tenien lloc al seu voltant, amb uns sòlids principis ètics i ideològics, i amb un esperit crític, una intel·ligència i una imaginació que revelaven

una completa formació personal i una elevada talla moral. Si hi afegim dues virtuts ben estranyes en els nostres dies (i també a finals dels anys 1930), com ho són el profund sentit de la realitat i la ironia —les ganes de treure ferro a les situacions i fomentar el bon humor a través d'acudits, equívocs o jocs de paraules—, apareixia davant nostre un personatge completament atractiu, i totalment diferent del que crèiem que havia escrit «Paraules a la mort», «El combat dels poetes» o «Cançó a Mahalta».

En un primer moment, enduts per l'entusiasme, vam creure que valia la pena donar a conèixer tota la seva correspondència, però ben aviat vam desestimar-ho, perquè moltes cartes tenien un caràcter familiar, estrictament funcional, i un interès desigual. A més, les més de quatre-centes cartes haurien constituït un volum molt extens, ple de prosa circumstancial o protocol·lària que hauria dissolt la importància de moltes de les seves consideracions sobre la poesia, la cultura, la política o la societat que es poden trobar espigolant, aquí i allà. A part d'això, cal tenir en compte que publicar tota la seva correspondència era duplicar una feina que ja estava feta, atès que tothom que ho vulgui pot llegir en línia les seves cartes, gràcies a la Biblioteca Virtual Màrius Torres, des de qualsevol terminal informàtic. Finalment, vam creure que el més útil i oportú era elaborar un *reader* de l'autor: intentaríem llegir tots els seus escrits no fictivals, i miraríem de construir un «Màrius Torres per ell mateix», un volum que aplegués les opinions i reflexions que consideràvem més importants, agrupades en diferents categories o temes. El que desitjàvem és mirar de reconstruir aquella imatge de Màrius Torres que ens apareixia mentalment a mesura que llegíem les seves idees o les seves valoracions sobre el món durant i després de la Guerra Civil, i que anàvem trobant, pas a pas, com més anàvem repassant les seves cartes. La nostra intenció, malgrat tot, no era pas fer un assaig, o anar comentant el que deia; el que crèiem que convenia era un llibre en el qual parlés Màrius Torres, en què sentíssim la solidesa i coherència del seu pensament, i on veiéssim com es va anar adaptant a les circumstàncies adverses, tant les personals i familiars, com les polítiques o socials, en un moment tan convuls com el que va coincidir amb els seus últims anys de vida i reclusió dins del sanatori de Puig d'Olena. El resultat que preteníem assolir és el que detalla el subtítol: *Apunts per a un retrat intel·lectual*, el d'un dels escriptors catalans més importants de finals dels anys 1930.

Al final, però, aquest volum que pertany, en efecte, al gènere crític del *par lui même* —tan famós dins de la tradició francesa— es va acabar concretant en un quadern de notes, un àlbum apòcrif pel que fa a l'ordenació dels materials, però completament original i autèntic pel que fa a la paraula de Màrius Torres que podem escoltar al llarg de gairebé cinc-cents pàgines. La nostra feina va consistir a llegir curosament, seleccionar, i aplegar en diferents capítols les idees que l'autor anava deixant aquí i allà sobre temes diversos, i anotar aquelles al·lusions que per anacròniques o particulars el lector no podria conèixer a través d'una enciclopèdia. Així mateix, també ens vam veure obligats a editar aquests pensaments, notes o aforismes, si bé en tot moment va guiar la nostra feina el desig de respectar al màxim possible les paraules i l'estil de Màrius Torres.

Les coses tal com són, el títol del volum, és una frase del mateix Màrius Torres que resumeix una determinada actitud vital. És això el que es pot llegir en una carta de juliol de 1942 a la seva família a l'exili, i que serveix de divisa al llibre: «El que importa és mantenir els ulls ben oberts i esforçar-se a l'amarguíssim exercici de *veure les coses tal com són*». Però per mirar de mostrar la coherència i complexitat del pensament torressià, per acabar de recompondre el *collage* del seu retrat intel·lectual, ens va caldre recórrer a fragments de notes personals, dietaris o articles que acompanyen i complementen el gran gruix de passatges extrets de la seva correspondència. Aquesta és una recerca que vam efectuar al llarg de més d'un any, i que va quallar en el mateix volum, que vam tenir l'oportunitat de presentar gairebé dos anys després, en ocasió de la cloenda de l'Any Torres, el gener de 2011.

Durant molt de temps, les *Cartes a Màrius Torres*, escrites per Joan Sales al poeta, havien estat, com suggeríem abans, el negatiu a través del qual molts lectors havíem només deduït l'alçada intel·lectual de l'autor lleidatà. Arran de *Les coses tal com són* creiem que podíem proporcionar un retrat en positiu d'aquest gran poeta i intel·lectual català, gràcies al «revelat» que fèiem de diferents fragments de la seva obra que, tanmateix, tot i la distribució temàtica, estaven perfectament anotats i datats, i disposats cronològicament dins de cadascun dels set apartats en què estan agrupades les seves paraules. Així mateix, vam enumerar cada reflexió dins de cadascuna de les set seccions, per tal que aquesta pogués ser una edició de referència en cas que s'hagués de menester, o sempre que calgués citar el pensament de Torres. Aquests són en detall

els capítols de *Les coses tal com són*: (1) La natura i els llocs; (2) Caràcter, ètica i moral; (3) Amor i espiritualitat; (4) Política, guerra i exili; (5) L'estètica i les arts; (6) Literatura i pensament; i (7) Escriptura i poesia. L'ordenació per temes i per data d'escriptura proposa un itinerari de lectura des del més extern i personal al més artístic i poètic, des de l'opinió sobre la natura i els llocs, el seu caràcter, la seva època, les seves idees estètiques, les opinions sobre literatura, a, finalment, les seves reflexions sobre l'escriptura i la composició de poesia (i al comentari i esmena de poemes propis, que també són transcrits). Tanmateix, pel seu caràcter fragmentari, aquest volum té la gràcia afegida —com un quadern de notes o un dietari— de poder ser començat a llegir per on es vulgui, i ser abandonat també en el moment que convingui, sense haver de seguir una lectura cronològica.

Efectivament, com es pot comprovar, ni la malaltia ni la tuberculosi determina cap capítol específic, perquè ens interessava el poeta i el pensador, més que no pas la persona malalta. De fet, l'al·lusió a la malaltia sí que és present al llarg de les notes aplegades, però més com a consideració d'allò que afecta el seu dia a dia, que no pas com a tema de reflexió per ell mateix. De la mateixa manera, el capítol dedicat a l'amor aplega fragments en què es reflexiona sobre aquest sentiment, o sobre aquest estat de l'esperit, més que no pas aquells passatges en què mostra els seus sentiments envers una persona concreta. Aquest és un llibre d'investigació sobre un intel·lectual i un poeta, i en tot moment defuig la col·lecta d'anècdotes, curiositats o tafaneries. En aquest volum vam voler apropar al lector l'home, el pensador, l'intel·lectual, escollint tots aquells passatges destacats, significatius o interessants de la seva obra per tal que disposés d'un breviari del pensament del poeta. Hi ha tots els moments de desesperació i d'esperança davant de la malaltia que patia; ens angoixen tots els seus temors per perdre el seu germà al front i per tenir els parents a l'exili. Davant dels nostres ulls veiem un home capaç de deixar-se emportar per l'eufòria de l'amor, i de dubtar de la religió, però que parla de Déu i que fomenta el seu sentiment espiritual i transcendent. Comenta tot el que llegeix, opina i valora els grans clàssics (literaris i musicals), però també la literatura del dia o els films i les cançons de l'època. Al final, però, hi ha el poeta, el creador, i al llarg de les diferents pàgines podem seguir l'evolució que el du fins a prendre consciència que ell, veritablement, és un poeta («aquesta cosa absurda, un poeta líric» va deixar escrit en una carta, per definir-se), i que, a part

de la importància de l'ofici i de l'aprenentatge, la poesia també salva quan s'assumeix com un destí, com una fatalitat. No és un aiguabarreig el que trobem a *Les coses tal com són*, sinó la tria dels moments més brillants, intensos, apassionats, dolguts o, fins i tot, quotidians —però no menys significatius— de la vida d'un gran poeta, i d'un pensador important del qual la nostra cultura i el nostre país no pot prescindir.

Objectius de l'estudi i metodologia

Volem titular el nostre estudi *Des d'un mirador del Vallès. La prosa de Màrius Torres* perquè resulta indiscutible que va ser l'estada a Puig d'Olena la circumstància que va imprimir a l'obra de l'autor el seu segell més unitari. L'ingrés al sanatori de Sant Quirze Safaja, provocat per la tuberculosi que se li va declarar l'any 1935, i la seva estada dins aquesta institució, que per desgràcia seria definitiu, fins al traspàs del poeta, el 1942, marquen un lapse en el qual les terres vallesanes, si bé van confinar per força els moviments del poeta, van ser també l'espai en el qual el seu talent i la seva sensibilitat van cristal·litzar en una obra d'un altíssim mèrit espiritual i artístic. Torres va pensar, des del Vallès, sobre la història i la guerra, sobre l'amor i la vida, sobre la transcendència i la mort. I va ser la llum diversa de les estacions que va veure passar prop del Congost i dels cingles del Bertí, al sanatori de Sant Quirze o més al nord, al Mas Blanc, ja a la vora de Centelles, la invariable companya de les seves esperances i les seves crisis.

Per tot això, el nostre estudi voldria, d'una banda, caracteritzar la prosa de Màrius Torres, descriure les seves formes i comprendre com el seu jo es desplega en l'escriptura, no solament d'una manera assagística o epistolar sinó també narrativa. Cal dir que durant molt temps la lectura de la prosa de Torres ha estat exclusivament posada al servei d'una documentació mecànica de la seva peripècia biogràfica o dels aspectes temàtics de la seva poesia, per la qual cosa no ha estat objecte de l'atenció distintiva, per ella mateixa, que mereixeria. Aquesta investigació voldria, doncs, posar per fi de costat amb el Torres poeta també un Torres prosista d'idees, un Torres memorialista, intel·lectual, crític, i fins i tot un Torres narrador. I és que es diria que som davant un autor d'una rara capacitat per orientar tot el seu potencial imaginatiu en dues direccions diametralment oposades però que a la fi poden resultar

complementàries: en una direcció, la poètica, sens dubte la més coneguda, el moviment és centrípet, perquè allò que el poeta copsa de la realitat més immediata esdevé intemporal tan bon punt la seva paraula aboca cada impressió a l'interior de la ment i allà, alliberada dels seus elements anecdòtics, esdevé meditació, figura, poema. En l'altra direcció, però, la dels seus textos en prosa, el moviment és exterior, centrífug, perquè les opinions i sentiments del poeta sobre allò que passa i allò que li passa són amollades enfora, camí dels seus destinataris, sempre de manera explícita, literal, extrovertida.

A l'altre extrem de la penetració i l'entotsolament dels versos de Torres, doncs, trobem el contrapunt prosístic d'un pensament discursiu atent a l'actualitat, sempre responsable i solidari amb l'interlocutor, valent en la defensa d'unes conviccions, sorprenentment ple d'una experiència sobre el món força rara en algú de tanta joventut, que tot just venia d'encadenar els estudis universitaris amb una brevíssima etapa com a metge de família. El mateix refinat indagador dels enigmes de la vida i la mort que hem conegut a les *Poesies* va ser sempre també, i al mateix temps, un lector molt acurat del seu moment i una dolguda consciència de tots els trasbalsos que la seva època no va tenir altre remei que afrontar. Tal vegada no serà el menor dels profits que pugui retre un treball com el que ens hem proposat, el fet d'arribar a fer-nos càrrec que la persona que en uns versos sublims comparava la mort amb un núvol que «es fon i deixa el cel més blau», va ser també la mateixa capacitat de reconèixer que li va correspondre de viure un «temps de titelles histèrics»; i la mateixa, no cal dir-ho (n'hi ha prou de llegir quatre o cinc cartes seves), que podia ser divertit, indulgent, empàtic, generós i bromista amb qualsevol dels seus diferents corresponsals.

Precisament pel que fa, doncs, a aquest vincle inevitable de l'autor amb un espai i un temps molt concrets, un altre dels nostres objectius serà el de fer justícia al testimoniatge històric i social que representa la prosa torressiana, tot parant atenció a tots aquells episodis de la guerra, l'exili i la dura repressió del primer franquisme que recorren els seus escrits, i, al mateix temps, a la manera com l'especialíssima percepció d'algú com ell (republicà i membre d'una família singularment compromesa amb la política del país) va saber-los valorar. En darrer terme, creiem que no serà tampoc del tot menyspreable, entre els variats interessos de l'estudi, la

notícia que la prosa de Torres va donant-nos, regularment, d'una realitat quotidiana i «intrahistòrica»: la vida al Vallès dels primers anys quaranta, un temps de gana, restriccions i autobusos grisos per carreteres velles, és el rerefons permanent de les opinions de l'autor. Estem convençuts que els anys que Torres va passar a Puig d'Olena i les especials circumstàncies del seu dia a dia van ser crucials a l'hora de conformar el seu estil literari, tant en poesia com en prosa. Allò que era una vocació literària intermitent i erràtica esdevé, arribat al Vallès, una voluntat ferma d'excel·lir en una expressió escrita artística en qualsevol dels gèneres. Per a Torres, l'estada al sanatori, amb la suspensió de tota obligació professional i el sotmetiment a una disciplina rutinària, així com el facultatiu repòs i la contemplació del paisatge van significar un estímul molt poderós perquè convertís l'escriptura en un espai de meditació i reflexió des del qual valorar la delicada situació de la seva salut, de la seva família i del seu país. La nostra hipòtesi principal, per consegüent, és la unitat del corpus prosístic de l'autor, al voltant de la idea d'un estil formal homogeni i una única manera de veure el món, presidida per uns principis morals molt sòlids. La investigació serà una ocasió immillorable per reivindicar una obra de qualitat equiparable a la poètica i poder descobrir per primer cop el Torres narrador i l'humorista, alhora que la figura d'un intel·lectual amb un gran sentit de la Història i que organitza amb rigor les seves opinions sobre la societat i la política.

Semblantment, una altra preocupació permanent de tota la investigació haurà de ser la confirmació que, de la mateixa manera que el paisatge vallesà juga un paper tan important en la poesia de Torres, també la seva prosa s'obre a la dimensió més contingent d'haver de viure a la comarca i experimentar algunes de les hores més amargues de la pròpia nació des del cor de la nostra geografia. En efecte, i de manera imprevisible, la situació geopolítica del Vallès esdevindria per a Màrius Torres un inesperat mirador de la guerra i de la primera postguerra: des del sanatori va patir les mateixes tallades elèctriques que Barcelona, i després, per la proximitat a la línia de combats, en va veure els bombardejos i va presenciar la invasió dels vencedors. Fins i tot podem veure a través d'aquests escrits la seva condició de represaliat del nou règim i, més tard, els seus esforços per no perdre del tot el contacte amb la cultura i la política de l'època.

Pel fet de tractar-se d'un corpus d'estudi no publicat íntegrament, o bé que no ha rebut cap mena d'estudi o consideració, una de les primeres empreses d'aquest treball ha de consistir en la recopilació i transcripció de documents encara inèdits. Per bé que l'objectiu d'aquesta investigació no és pas fer un treball filològic, és ben cert que en una fase inicial sí que caldrà l'ajut d'aquesta disciplina literària per poder aplegar i establir una versió estable i llegible de gran part dels documents que reclamaran la nostra atenció. Així mateix, i sempre que sigui necessari, es complementarà la informació absent d'aquests documents (de caràcter personal, històric, literari, cultural, etc.) en forma de dades contextuais o de referències, i és per això que l'esperit filològic (i en aquest cas historiogràfic) no s'aturarà en els prolegòmens de la investigació. Es considera essencial la documentació dels esdeveniments històrics i de les circumstàncies socials i personals al·ludides en els diferents textos, no solament per justificar la transcripció d'aquests fets, ni tampoc exclusivament per aclarir un passatge concret, sinó també per delatar el punt de vista de l'autor a propòsit d'un fet esdevingut.

Aquest treball divideix l'obra en prosa de Màrius Torres per gèneres o formes d'escriptura (article, carta, dietari, nota de quadern, narració), i cadascun dels capítols de la monografia final que s'ha de realitzar se centrarà exclusivament en algun d'aquests tipus de discurs, de tal manera que, en cada cas, s'analitzaran les característiques estilístiques i temàtiques, tot provant de trobar una correlació entre expressió i contingut (si escau). A més a més, aquesta investigació es proposa la lectura i interpretació detallada dels textos més rellevants de tota l'obra en prosa de Torres, no solament des de la perspectiva de la història de la literatura, sinó també des del punt de vista de la teoria de la literatura i la literatura comparada. En aquest sentit, no volem estalviar cap mena de comentari o aproximació de Màrius Torres a l'obra d'altres autors, de la mateixa època o d'èpoques anteriors, tant si hi ha constància que els va conèixer i el van influir, com si és demostrable que hi ha una relació temàtica o formal respecte a algun passatge o títol concret.

En efecte, la consecució dels objectius que aquesta investigació s'ha proposat passa inevitablement per la lectura atenta de tota l'obra de Màrius Torres, no solament de la producció en prosa sinó també de la poesia, en la mesura que els textos lírics dialoguen

directament amb la seva escriptura narrativa, o són un reflex de les seves idees estètiques, espirituals, teòriques o polítiques. És per això que es veurà necessari en algun moment el comentari de peces líriques, i no solament de passatges o títols de prosa. En darrer terme aquest treball aspira a poder sistematitzar tots aquells temes recurrents en tota la seva producció en prosa, per tal de deduir el seu ideari estètic i moral, que la prosa vehicula, però també per arribar a demostrar el pes del lloc d'escriptura d'aquests textos, ja que després de l'arribada al Vallès va començar realment a enfrontar-se de manera seriosa i responsable amb l'ofici d'escriptor en prosa, i no solament de poesia. Va ser des d'un mirador del Vallès que Màrius Torres es va construir com a poeta, però també com un pensador preeminent de finals dels anys 1930, a nivell literari, estètic o polític, sempre atent als importants esdeveniments espanyols, europeus i mundials que es van produir entre 1935 i 1942.

Estructura de la investigació

L'objectiu de la investigació és descriure i estudiar tota la producció en prosa de Màrius Torres, la part més gran i significativa de la qual es va produir durant els últims anys de la seva vida, mentre va estar reclòs dins del sanatori entre els anys 1935 i 1942. Fins en aquell moment, la seva producció escrita es limitava a algunes notes personals, diversos articles d'opinió que van aparèixer en un setmanari de Lleida, *La Jornada*, i un seguit de poemes primerencs i de circumstàncies. No va ser fins que Torres es va haver d'enfrontar al sofriment de la pròpia malaltia i al perill de mort —penúries personals que van coincidir amb l'esclat de la Guerra Civil espanyola—, que va emprendre d'una manera seriosa i rigorosa, amb consciència d'ofici, la composició de poesia, al mateix temps que produïa una gran quantitat de prosa personal i literària, inèdita, així com hem exposat anteriorment, fins a l'aparició de *Les coses tal com són*. Així doncs, i en paral·lel a la composició de poemes, Torres va anar escrivint contes, cartes, i va elaborar diferents dietaris i llibretes de notes que són l'objecte d'aquest estudi dotat amb la Beca Joan Camps. La major part d'aquest treball de recerca i investigació tindrà lloc a la Biblioteca de Lletres de la Universitat de Lleida i a la Biblioteca Pública de Lleida, on es guarda el llegat personal i documental de Màrius Torres.

Com que l'objectiu final d'aquesta recerca que ha obtingut la Beca d'investigació Joan Camps és la confecció d'una monografia, hem cregut convenient que cada capítol s'ocupi d'una forma o gènere per separat, per tal de caracteritzar cadascun d'aquests estils d'escriptura en prosa, i associar-hi idees o temes, a més a més d'observar com l'autor personalitza i concreta les convencions pròpies de cada forma: de l'article d'opinió al conte, de la carta al dietari. La disposició dels capítols respon, en primer lloc, a un plantejament cronològic (dels textos més antics als que ho són menys), però també a una presentació que va dels assumptes més externs als més imaginatius, passant entremig, això sí, pels papers més personals, característics de l'anomenada literatura del jo. Considerem que el primer apartat del nostre treball ha de contenir una contextualització biogràfica i històrica, on s'hauria de relatar la coincidència de l'arribada al Vallès amb una etapa de maduresa pel que fa a la creació poètica, i amb un increment del conreu de la prosa personal (pel fet de disposar de molt temps lliure, i de veure's aïllat del món, però durament afectat per les circumstàncies històriques i per les conseqüències de la malaltia). A continuació, i ja centrats en l'estudi particular dels seus escrits en prosa, serà convenient descriure i contextualitzar les diferents idees polítiques i estètiques que va anar formulant en el recull d'articles publicats en la premsa durant la República, just abans del seu ingrés a Puig d'Olena, per tal de posar les bases del seu pensament abans de l'esclat de la Guerra Civil, des d'una perspectiva tant ètica com estètica.

Després de la introducció, i d'aquest primer capítol dedicat a la prosa periodística o d'opinió, hauran de seguir dos apartats estretament relacionats ja que s'ocuparan, per una banda, de l'epistolari i, per una altra, dels dietaris i quaderns de notes. Són més de quatre-centes les cartes que va escriure Màrius Torres, i més de dues-centes cinquanta les que va rebre, i que es conserven dins del seu llegat, i les que han de centrar el nostre estudi. L'apartat, que no solament pretén caracteritzar l'estil epistolar i detallar els temes recurrents d'acord amb les circumstàncies personals i els corresponsals que havien de rebre aquestes lletres, vetllarà també perquè la lectura epistolar basteixi una crònica rica i particular, tant de la vida i la creació d'un dels poetes catalans més destacats del segle XX, com d'un temps convuls, marcat per l'empremta que hi deixen la Guerra Civil i la Segona Guerra Mundial, l'exili a França

i a Sud-amèrica de parents i amics, i la vida a Catalunya sota el primer franquisme.

El punt següent centrarà la seva atenció en els diferents dietaris i quaderns que s'han conservat, que van des del dietari de guerra escrit per al germà Víctor en saber que aquest s'havia allistat a la Columna Macià-Companys (i on Torres esdevé gairebé un cronista de combat a partir d'allò que en diuen la ràdio i la premsa escrita, i confessa les seves inquietuds, els seus temors i la rutina diària), fins a diferents quaderns amb opinions, citacions, exercicis de traducció, dibuixos o pensaments d'índole diversa (com és el cas, entre d'altres, del bloc conegut com a «Llibreta de tapes negres»). En aquest cas, a part de la descripció de cadascuna d'aquestes fonts documentals, hi haurà un estudi de la prosa, de l'estil de l'autor, de quins són els continguts i els temes més recurrents, però també de l'ús reservat a aquestes formes d'escriptura més pròximes a la literatura del jo.

Els dos capítols següents de la monografia estaran centrats en la prosa literària: en primer lloc, ens ocuparem de la narrativa amb voluntat estètica —i que defuig una funció personal i peremptòria—, ja siguin les narracions de viatges i els diferents retrats literaris de familiars i amics, o bé els seus relats de ficció. En aquest cas, i des de la perspectiva de la crítica i la teoria literària, l'objectiu és descriure els principals temes i estils d'aquests textos, però al mateix temps traçar les diferents influències estètiques, i emmarcar la seva narrativa d'imaginació dins de la producció literària catalana i europea. A més a més, i com a penúltim punt d'aquest treball, la nostra atenció es farà extensiva a un altre gènere literari que Torres va posar en pràctica, que no és altre que el del poema en prosa, en uns textos agrupats sota el títol de *Jardinet persa a la manera de Saadi*, per tal de mirar d'establir l'ús especial que fa d'aquesta forma literària que es troba a mig camí de la narrativa i de la poesia.

Les conclusions han de ressaltar la particular visió de la literatura i del món que va oferir Màrius Torres en els seus escrits *Des d'un mirador del Vallès*, com el mateix títol indica, en uns anys tan convulsos com ho van ser els de la Guerra Civil, la Segona Guerra Mundial i els primers temps de la postguerra espanyola, ja que, finalment, l'escriptor lleidatà va morir a les acaballes del mes de desembre de 1942. La seva intel·ligència, la seva fortalesa de

caràcter i la seva sensibilitat es deixen sentir, com ja sabíem, en la seva poesia, però no pas menys en la seva prosa, i gràcies al seu testimoni documental i literari, alhora, disposem d'uns textos que són una mostra d'un caràcter particular, d'una saviesa i d'un temperament inigualables, i d'un gust estètic forjat i conreat en un racó de Catalunya, dalt de tot del Vallès. És des d'allà que Màrius Torres va crear una obra original, lligada a l'època i a un indret concret, però amb una qualitat i uns valors que perduren per damunt i més enllà de la geografia i del temps.

Jordi Julià
Pere Ballart
Universitat Autònoma de Barcelona